

Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΕΡΓΑΤΡΙΑ

Ο Σ. Ε. Δ. Γ. παρακολουθώντας με ιδιαίτερη στοργή την Έλληνίδα εργάτρια, αιθάνεται ξεχωριστή ευχαρίστηση δίνοντας στο άγνωστο κοινό του «Αγώνα» μια πρόχειρη μα άδρη εικόνα της εργάτριας μας.

Οι αριθμοί αυτοί που είναι περισσότερο εύγλωττοι από τα λόγια που τους συνοδεύουν, είναι παρμένοι από την Έκθεση του Υπουργείου Έθνικής Οικονομίας για το 1921.

Από τότε οι συνθήκες της δουλειάς άλλαξαν βέβαια πολύ και μάλιστα προς το χειρότερο με τη συρροή του προσφυγικού κόσμου. Μόλα ταύτα μπορούμε να σχηματίσουμε μιάν αντίληψη για την Έλληνίδα εργάτρια, έχοντας υπόψη πως η τωρινή πραγματικότητα είναι ακόμα χειρότερη.

I. Σε ποιους βιομηχανικούς κλάδους απασχολούνται γυναίκες και σε ποιά αναλογία.

Η Έκθεση του Υπουργείου αναφέρειται μόνο σε όσα εργοστάσια και εργαστήρια είχαν επιθεωρηθεί από την Επιθεώρηση Έργασίας και συνεπώς περιλαμβάνει ένα μέρος μονάχα του όλου εργατικού πληθυσμού της χώρας. Δεν έχουμε όμως δυστυχώς συνολική εργατική απογραφή ώστε αναγκαστικά θα περιοριστούμε και πάλι στην επίσημη έκθεση του Κράτους.

Επί 46,195 προσώπων που δούλευαν σε 4,766 εργοστάσια και εργοστάσια όσα περιλάβε η επιθεώρηση, 19,751 είναι γυναίκες και 26,444 άντρες δηλαδή μόνο 6,693 γυναίκες λιγότερες από τους άντρες. Αλλά πόσο εύκολα θα σκεπαζόταν η διαφορά αυτή αν προσθέταμε τις γυναίκες που δουλεύουν σε βιοτεχνικές δουλειές μέσα στο σπίτι.

Οι βιομηχανίες στις οποίες εργάζονται οι γυναίκες συγχρονικά με τους άντρες είναι οι ακόλουθες:

Μηχανολογικές βιομηχανίες και γενικά κατεργασία μετάλλων, σένα σύνολο προσωπικού 1591, γυναίκες 10 Κλωστικές και Ύφαντικές, σύνολο προσωπικού 10,658 γυναίκες 8,611, Οικοδομικές βιομηχανίες, σύνολο προσωπικού 483 γυναίκες 46. Βιομ. ειδών διατροφής, σύνολο προσωπικού 7,174 γυναίκες 1,817, Χημικές βιομηχανίες, σύνολο προσωπικού 846 γυναίκες 83. Βιομ. δέρματος, σύνολο προσωπικού 5,353 γυναίκες 202. Βιομ. ενδύματος, σύνολο προσωπικού 4,293 γυναίκες 3,171. Βιομ. ξύλου, σύνολο προσωπικού 1,330 γυναίκες 98. Βιομ. χάρτου και τυπογραφία, σύνολο προσωπικού 2,345 γυναίκες 1,002. Καπνοβιομηχανία, σύνολο προσωπικού 10,651 γυναίκες 4,631.

Μόνο στα εργοστάσια των σιδηροδρόμων και στα εργοστάσια άλλων μεταγωγικών μέσων, δε δουλεύουν γυναίκες. Σόλους τους άλλους βιομηχανικούς κλάδους έχει εισχωρήσει η γυναίκα και εισχωρεί κάθε μέρα. Περισσότερο εξοικειώνεται με ειδικότητες που της ήταν άγνωστες πριν. Οι γυναίκες αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του προσωπικού στις ύφαντικές βιομηχανίες (0,74). Στην καπνοβιομηχανία η αναλογία των γυναικών είναι 0,43 και στη βιομηχανία του ενδύματος 0,73.

II. Τα ανήλικα κορίτσια στη δουλειά.

Από ποιά ηλικία μπαίνει η εργάτριά μας στη βιοπάλη;

Όταν ακόμα τα κορίτσια ενός μέρους της Αστικής τάξεως παίζουν με τις κοούκλες τους και ενός άλλου πάνε στο σχολείο, τα παιδιά του εργάτη αφήνουν το σχολείο, ή δεν πάνε καθόλου για να εξασφαλίσουν το ψωμί τους. Άς μην ακούμε τα μεγάλα λόγια για τον πλουτισμό της εργατικής οικογένειας

και άς κοιτάξουμε την πραγματικότητα ψυχρά, μέσα στους άτελείς μα αρκετά εύγλωττους αριθμούς που έχουμε μπροστά μας.

Δυστυχώς μας λείπει ο ακριβής συνολικός αριθμός των ανηλίκων εργατριών για όλη την Ελλάδα, μα η Έκθεση του Υπουργείου λέει πως «αριθμούνται κατά χιλιάδας στη βιομηχανία και στη βιοτεχνία». Άλλως τε το Υπουργείο αναγνωρίζει την αδυναμία του να εφαρμόση το νόμο «περί κατωτάτου όριου ηλικίας των παιδιών στην εργασία». (12 χρόνια και τελευταία έγινε 14) και τούτο γιατί οι οικονομικές συνθήκες των τελευταίων χρόνων είναι τέτοιες που το ημερομίσθιο των μικρών είναι άπαραίτητο για τη ζωή τους.

Ότι σε οικονομικούς λόγους όφείλεται η απασχόληση των ανηλίκων φαίνεται και από τα πορίσματα ειδικής έρευνας στο σημείο αυτό, ποιΐγινε για τις εργάτριες Αθηνών.

Στο σύνολο των εργατριών βιομηχανίας 3 ο)ο είναι ανήλικα κορίτσια κάτω των 12 χρόνων και 7 ο)ο 12-14. Στη βιοτεχνία 1 ο)ο κάτω των 12 χρόνων και 12-14 χρόνων.

Η αναλογία των ανηλίκων ανεβοκατεβαίνει στους βιομηχανικούς και βιοτεχνικούς κλάδους αντίστροφως ανάλογα προς την τεχνική μόρφωση που απαιτούν οι κλάδοι αυτοί. Έτσι τα περισσότερα άτεχνα επαγγέλματα τραβούν τα παιδιά των πτωχών και γι αυτό λ. χ. στα εργοστάσια κυριοποιίας η αναλογία των ανηλίκων κοριτσιών είναι 8 ο)ο, στα ραφεία άνδρικών ενδυμάτων όπου τα ανήλικα κάνουν δουλειές βοηθητικές είναι 7 ο)ο, στα όμπρελλάδικα 6 ο)ο, στα κλωστοϋφαντήρια 4 ο)ο, στα εργοστάγια γυναικείων καπέλλων 3 ο)ο και τέλος στα εργοστάγια γυναικείων φορεμάτων μόνο 2 ο)ο γιατί αυτό το επάγγελμα είναι τεχνικά δύσκολο, θέλει μακρόχρονη μαθητεία και πληρώνεται γλίσχρο ή εργάτρια ως ότου τελειοποιηθή.

Μαζί με τις παραπάνω αναλογίες αναφέρεται ακόμα στην επίσημη έκθεση, όπως έξακριβώς, μεταξύ 97 απασχολούμενων ανηλίκων κάτω των 12 χρόνων τα 85 ήταν όρφανα από πατέρα ή μητέρα ή έστερούντο και τους δύο γονείς ή ακόμη ανήκουν σε οικογένεια που ο πατέρας ή προστάτης ήταν άσθενής ή άνικανός για συνεχή εργασία. Φανερό είναι ότι το ημερομίσθιο των παιδιών αυτών, ηλικίας 11-12 ετών ήταν άπολύτως άπαραίτητο για την διατροφή τους.

Αυτή ήταν η κατάσταση ως προς την απασχόληση των ανηλίκων το 1921. Τι θα αναφέρουν οι επίσημες εκθέσεις για το 1923 αφού κατέκλυσαν τα εργοστάσια τα προσφυγόπαιδα, μπορεί κανείς να το μαντέψη.

III Η άγραμματσύνη των εργατριών.

Η άγραμματσύνη έχει αναλογίες ως προς τα τεχνικά επαγγέλματα, με την απασχόληση των ανηλίκων. Είναι φανερό πως το παιδί που δουλεύει στο εργοστάσιο δε μαθαίνει γράμματα γιατί και τα βραδυνά σχολεία λείπουν—χώρια αν είναι βλαβερά—και όπου υπάρχουν, το παιδί δεν μπορεί να φοιτήση με τη δεικνόμενη εργασία. Δυστυχώς και σαυτό το σημείο δεν έχουμε στατιστικές πληροφορίες για όλη την Ελλάδα. Από την ίδια όμως έρευνα για τις εργάτριες Αθηνών, βλέπομε πως στη βιομηχανία γενικά εντελώς άγράμματα εργάτριες είναι 49 ο)ο. Η αναλογία αυτή είναι 54 ο)ο στις κλωστικές και ύφαντικές βιομηχανίες και 65 ο)ο στην καπνοβιομηχανία.

Στη βιοτεχνία η γενική αναλογία των άγραμματων εργατριών είναι 16 ο)ο. Ειδικά όμως σε όρισμένους κλάδους που δε χρειάζονται μεγάλη τεχνική μόρφωση και όπως είπαμε, τραβούν τα παιδιά

των φτωχών, ή αναλογία τής άγραμματοσύνης αυξάνει. Έτσι έχουμε στα έργαστήρια βουρτσών 42 ο)ο άγράμματος γυναίκες, στα δμπερλάδικα 40 ο)ο, στα έργαστήρια κουτιών 33 ο)ο, στα ραφεία άνδρικών φορεμάτων 28 ο)ο. Μικρότερες είναι οι αναλογίες στους λοιπούς βιοτεχνικούς κλάδους. Το minimum τής άγραμματοσύνης είναι 4ο)ο στον ποιο τεχνικό κλάδο, στη ραφή γυναικείων φορεμάτων.

Θά ήταν ενδιαφέρον ακόμα να σημειώσωμε και τα γενικά τουλάχιστο πορίσματα ως προς το βαθμό τής μόρφωσης των εργατριών τόσο στη βιομηχανία όσο και στη βιοτεχνία. Στη βιομηχανία 22 ο)ο έχουν φοιτήσει 1—3 χρόνια στο Δημοτικό σχολείο, 17 ο)ο 4 χρόνια, 8 ο)ο 5—6 χρόνια και 1 ο)ο έχουν φοιτήσει και στις 3 τάξεις του Έλληνικού σχολείου. Στη βιοτεχνία 23 ο)ο άκολούθησαν 1—3 χρόνια μισθήματα στο Δημοτικό σχολείο 28 ο)ο το έχουν τελειώσει, 26 ο)ο έφοίτησαν 5—6 χρόνια και 5 ο)ο φοίτησαν και στην 3η τάξη του Έλληνικού σχολείου.

Από όλα αυτά τα στοιχεία φαίνεται πολύ καλά πως όλα σχεδόν τα παιδιά που δεν πάνε στο σχολείο δουλεύουν στα εργοστάσια, τουλάχιστον στις πόλεις. Αυτό ά; το νοιώσουν βαθειά όλοι όσοι νομίζουν πως θα λιγοστεύουν την άγραμματοσύνη νομοθετώντας μέτρα καταναγκαστικά για τους γονείς και τα παιδιά. Κι αντί να πληρώνουν έτσι περισσότερο το λαό στη φτώχεια του, άς φροντίσουν να ιδρυθής γύρω από το παιδί όλο εκείνο το δίχτυ των Ίδρυμάτων Κοινωνικής Προνοίας που άλλοθι άν δεν γιατρεύη, τουλάχιστο λιγοστεύει τις κοινωνικές δυστυχίες και έλαττώνει τα άποτελέσματά τους.

IV Το ημερομίσθιο των εργατριών.

Το ημερομίσθιο τής εργάτριάς μας γενικά είναι δυσανάλογα μικρό συγκριτικά με τις άπολαβές των άντρών. Μιά τεχνίτρια ύφαντρα πληρώνεται πολύ λιγότερο παρά ένα άγορό χρεσινό στη δουλειά, άτεχνό π. χ. βοηθός σιδηροοργός, βοηθός καθαριστής κλπ. μέσα στο ίδιο εργοστάσιο. Άλλά για το ζήτημα αυτό δεν πρόκειται να έκταθοϋμε σήμερα. Περιοριζόμαστε να αναφέρωμε μερικούς αριθμούς πολύ χαρακτηριστικούς. Η έρευνα για το ημερομίσθιο στα εργοστάσια Αθηνών και Πειραιώς περιλαβε κυρίως τα Κλωστοϋφαντήρια, τα Καπνεργοστάσια, τα Πιλοποιεία, τα Ραφεία κάθε είδους, τα Βιβλιοδετεία, Έργαστήρια κουτιών κλπ. και μās δίνει τις παρακάτω αναλογίες για το γυναικείο ημερομίσθιο συγκριτικά με το άντρικό.

Σε 4337 πρόσωπα (άντρες και γυναίκες) 3 ο)ο είναι άμισθα και αυτά είναι μόνο γυναίκες. Παίρνουν ως 4 δραχ. 26 ο)ο εξ ών 24 ο)ο γυναίκ.
 » από 4—10 » 45 ο)ο » » 41 ο)ο »
 » » 10—15 » 16 ο)ο » » 10 ο)ο »
 » » 15—20 » 6 ο)ο » » 3 ο)ο »
 » » 20—25 » 3 ο)ο μόνο άντρες
 » » 25—30 » 1 ο)ο » »
 » » 30—35 » 2 ο)ο » »

Άκόμα σημειώνωμε μερικές χαρακτηριστικές παρατηρήσεις ως προς το ημερομίσθιο :

1) Ότι στη βιομηχανία πληρώνονται καλύτερα οι εργάτριες παρά στη βιοτεχνία και με τη σειρά α) στα εργοστάσια κατασκευής ψαθένιων και καστορένιων καπέλων, β) στα κλωστοϋφαντουργεία και γ) στα καπνεργοστάσια.

2) Ότι τα βιοτεχνικά επαγγέλματα που πληρώνονται καλύτερα είναι α) τής ραφής άνδρικών ένδυμάτων, β) κατασκευής κούκων, κασκέτων και πηλίκων, γ) γουναρικών, άνθών και πτερών και άνδρικών άσπροοργών.

Τα επαγγέλματα όπου πληρώνονται λιγότερο είναι: α) τής ραφής γυναικείων φορεμάτων. Σαυτό οι εργάτριες κατά τα 12 ο)ο δεν πληρώνονται κα-

θόλου και κατά 69 ο)ο παίρνουν 2—6 δραχμές. Άς ακούσουν καλά τους αριθμούς αυτούς οι κυρίες που πληρώνουν τους υπερόγκους λογαριασμούς τής ράφτρας τους με την πεποίθηση πως ένα μεγάλο μέρος άπ' αυτούς οφείλεται στο ημερομίσθιο των εργατριών. Και σήμερα, μόλη την ακρίβεια τής ζωής, χάρις στην πληθώρα του εργατικού προσωπικού με τη συρροή των προσφύγων, ελάχιστα έχουν αύξησει τα γυναικεία έργασια ημερομίσθια. Άκόμα λιγότερο πληρώνονται β) στην κατασκευή γυναικείων καπέλων (9 ο)ο δεν πληρώνονται και 72 ο)ο παίρνουν 2—4 δραχμές).

3) Στα έργαστήρια γυναικείων άσπροοργών 51 ο)ο παίρνουν 2—6 δραχμές. Και πάνω όλα πρέπει να υπολογιστή ή περιοδική άνεργεία που είναι συναφής με ώρισμένα επαγγέλματα. Έτσι οι εργάτριες γυναικείων καπέλων άργούν 3—4 μήνες το χρόνο το ίδιο γίνεται στα ραφεία άνδρικών ένδυμάτων και ανάλογα στα λοιπά επαγγέλματα. Όπως αναφέρεται ακόμα στην επίσημη έκθεση «το προσωπικό των ιδρυμάτων και Σχολών, άμείβεται ελάχιστα». Έτσι στα φιλανθρωπικά ιδρύματα οι εργάτριες πληρώνονται λιγότερο από τις άπλες ιδιωτικές έμπορικές επιχειρήσεις.

V Οικογενειακή κατάσταση των εργατριών.

Ένα ζήτημα έξαιρετικά ενδιαφέρον από φεμινιστική άποψη είναι ή εργασία τής παντρεμένης γυναίκας, τής μητέρας. Άς δ.λ.με λοιπόν σε ποιά αναλογία ή εργάτριά μας δουλεύει και μετά το γάμο της. Τα πορίσματα τής έρευνας επί 1063 εργατριών Αθηνών είναι: Έγγαμοι εργάτριες είναι 5 ο)ο. Άπ αυτές 2 ο)ο είναι χήρες και 3 ο)ο έχουν παιδιά. Στόν Πειραιά άνάλογη έρευνα δείχνει 18 ο)ο παντρεμένες από τις οποίες τα 0,84 είναι χήρες. Παιδιά έχουν 77 ο)ο.

Παντρεμένες εργάτριες δουλεύουν γενικά μόνο στη βιομηχανία, και ιδιαίτερα στα κλωστοϋφαντήρια, στα φανελλοποιεία, εργοστάσια καπέλων, κούκων κλπ. και στα καπνεργοστάσια. Από τα βιομηχανικά μόνο στα δμπερλάδικα και στα καρεκλάδικα.

Από τις περιορισμένες αυτές αναλογίες βλέπομε πως ή παντρεμένη γυναίκα δε δουλεύει εύκολα στο εργοστάσιο μετά το γάμο της. Άπλούστατα γιατί δεν υπάρχει τίποτα που να την εύκολύνη να συμβιβάση τη δουλειά του σπιτιού με την έξω δουλειά. Γι αυτό προτιμά να δουλεύη στο σπίτι ή έξω σε βαρύτερες χειρωνακικές δουλειές μα που μπορούν άπ' αυτή τη φύση τους να τής αφήσουν καιρό για το νοικοκυριό. Όσο κι άν ή άποψη αυτή φαίνεται καλύτερη, όμως είναι πολύ χειρότερη, γιατί ή παρουσία τής γυναίκας στο σπίτι του μοναδικό δωμάτιο που έτσι μεταβάλλεται σε εργαστήριο και γίνεται ποτε πλησταρειό, ποτε καρεκλάδικο, και ποτε ραφείο ειδών στρατού δεν οφείλει, αλλά βλάπτει, όταν οι άνθυγιεινοί όροι τής κατοικίας γίνονται έτσι χειρότεροι ακόμα, και όταν ή γυναίκα για να εξασφάλιση τη ζωάρκειά της καταπονιέται διπλάσια και τριπλάσια παρά στο εργοστάσιο. Μα για όλ' αυτά θα μιλήσωμε πλατύτερα άλλη φορά. Σήμερα μās ενδιαφέρει να δοϋμε την κατάσταση.

VI Τι συνεισφέρει ή εργάτρια στο σπίτι της.

Πολύ ενδιαφέροντα στο σημείο αυτό είναι τα πορίσματα τής έρευνας στις εργάτριες κλωστοϋφαντουργείων εδω και στόν Πειραιά.

Έδω, 25 ο)ο διατρέφουν μόνες τους τις οικογένειές τους και 75 ο)ο συνεισφέρουν στόν οικογενειακό προϋπολογισμό «των κατά μεγάλη αναλογία πολυμελών οικογενειών τους» διότι άνήκουν σε τριμελείς οικογένειες 25 ο)ο, σε τετραμελείς και πενταμελείς 30 ο)ο σε εξαμελείς 11 ο)ο και σε έπταμελείς 31 ο)ο. Στόν Πει-

ραιά 23 ο]ο είναι όρφανές από πατέρα, 7 ο]ο από μητέρα και όρφανές από τους δυό γονείς 8 ο]ο. Φυσικά αυτές κατά τó σύνολο διατρέφουν τις οικογένειές του ως και σε μεγάλη αναλογία οι όρφανές από πατέρα. Η ίδια έκθεση για την πολυμέλεια τών οικογενειών λέει «ότι και αι μη όρφαναι άνήκονσιν εις πολυμελείς οικογενείας άπαρτιζόμενας από 6—10 ενίστε δέ 12 και 14 άτομα ώστε είναι ήναγκασμένοι να προσφέρωσιν ολόκληρον τó ημερομίσθιόν των δια τήν συντήρησιν τής οικογενείας εις ήν άνήκουσι».

VII Τεχνική μόρφωση τής εργατριάς.

Όσο για την τεχνική μόρφωση τής εργατριάς μας όλες οι εκθέσεις συμφωνοῦν ότι ή μόρφωση πού δίνεται στα εργαστήρια είναι έντελώς πρακτική, βρίσκειται δέ σε παρακμή. «Ό πρώτος χρόνος από τής εισόδου τής εργατριάς έν τῷ εργαστηρίῳ (πρόκειται για τά μοδιστράκια) σπαταλάται κυριολεκτικώς μεταξὺ τών διαφόρων άγορών άνά τά έμπορικά καταστήματα και τών οικιακῶν ύπηρεσιῶν τής εργοδοτριάς. Και αὐτή όμως ή πρακτική εξάσκηση γίνεται άνευ οὔθενός συστήματος. Η εργατρία εκτελεῖ μηχανικῶς τās λεπτομερείας π. χ. ένός φορέματος χωρίς να λαμβάνη

ὕπ' όψη τήν σημασίαν τής γραμμής ούτε τήν συμβολήν τοῦ χρώματος ως πρὸς τó σύνολον... Η μαθητεία δια τήν εξάσκησιν τών ραπτριῶν γυναικείων φορεμάτων διαρκεί 4—6 έτη, τών εργατριῶν γυναικείων πύλων 3—5 και αναλόγως ολιγώτερον δια τά λοιπά επαγγέλματα». Πόσο μένει αληθινά κανείς σκεπτικῶς μπροστά σε μιὰ τέτια κατάσταση. Και τι θά μπορούσαμε να περιμένωμε άν τó Κράτος έπαιρνε τήν απόφαση να οργανώσει επαγγελματικῆς σχολές τοῦλάχιστο κατώτερες ή ακόμα λιγώτερο, συμπληρωματικά τεχνικά σχολεία.

Πόσες φορές τó ζητήσαμε και δέν πήραμε παρά μόνο ὑποσχέσεις χωρίς να ιδούμε τίποτα. Και τις τυχόν ιδιωτικῆς ακόμα προσπάθειες δέν ενίσχυσε όσο θάπρεπε τó Κράτος. Έν τούτοις οι γείτονές μας τών Βαλκανικῶν Κρατῶν έχουν καλά οργανωμένη τήν τεχνική μόρφωση τών κοριτσιῶν, τόσο οι Βούλγαροι όσο και οι Σέρβοι. Μά τόσο για τó ζήτημα τής τεχνικῆς μόρφωσης όσο και για τά λοιπά πού ενδιαφέρουν τήν εργατρία μας, θά μιλήσωμε για τις διεκκήσεις τής εργαζόμενης γυναίκας στην Ελλάδα σε σειρά άρθρων πού θ' αρχίσουν από τó ερχόμενο φύλλο.

ΜΑΡΙΑ ΣΒΩΛΟΥ